

Арслан-киз (Дівчина-левиця) (скорочено)

Ісмаїл Гаспринський

Ісмаїл Гаспринський

Арслан-киз (Дівчина-левиця)

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

... рік, середина літа. Ось уже 26 днів як оточене місто Учтурфан – одне з міст на теренах Кашгару. Близько тридцяти тисяч китайських вояків і десяти тисяч калмицьких бусурманів на чолі з лютим проводирем на ймення Чі Лінг, вчинивши в навколишніх селах безжальну (аж до дітовбивства!) різанину, оточила місто. На місто було спрямовано п'ять гарматних залпів. Аби якось сповістити про себе в Кашгарі, дізнатися, що діється довкола, часом з міста вислизали гінці, та вони потрапляли до рук дозорців. Гінці нічого не виказували, тому їх вбивали, а їхні голови, настромлені на списи, виставляли так, щоб з фортеці було видно. Це страшенно гнітило обложених мусульман, які все сподівалися на підмогу з Кашгару. Мусульмани б одважно кинулися в бій, та потерпали від браку гармат, а не діждавшись підмоги, могли загинути з голоду.

На двадцять сьомий день облоги Чі Лінг, піднісши білі прапори, й припинивши стрілянину, направив свого посланця до міста. Посланець прив'язав до каменя листа й перекинув на той бік твердині. Лист дали міському старшині Аладжі-беку. Багато нетерплячих довідатися про зміст листа прийшли до дому Аладжі-бека. Та Аладжа-бек відніс листа муллі шейху Іззету-Аті. Люди зібралися й біля теккіє, чоловічого монастиря. Іззет-Ата прочитав листа й наказав скликати на раду вчених, емірів та інших поважних людей міста. Із зет-Ата сказав людям, що не слід сподіватися від ворога гарних новин. Він пообіцяв розповісти про зміст листа після наради.

Поважному зібранню, меджлісу, стало відомо, що Чі Лінг пропонує в листі не пізніше, як за двадцять чотири години, здатися й відплатитися за провину десятима тисячами, тоді всі будуть помилувані, а ні, то він візьме місто і вчинить нещадну різанину. Всі поникли в задумі. Як бути? Більшість вирішили здатися.

Світлицю, де проходила нарада, від сусідньої кімнати відділяла замість дверей шовкова запона. Там була і все чула зовсім юна (їй ще й 17 не було) Гульджемал, єдина донька шейха Іззета-Ати.

Іззет-Ата й міський старшина Аладжа-бек та ще декілька поважних військовиків не радили коритися ворогові, наполягали на відмові Чі Лінгу. Коли вже було зрозуміло, що більшість за те, щоб здати місто, Гульджемал, прикривши голову, увійшла до світлиці,

де відбувалася нарада. Всі здивовано глянули на дівчину. Вона звернулася до присутніх. Всі з напруженою увагою слухали дівчину, і вона говорила, що вони мусять знайти інший вихід. Який сенс у тому, що вони здадуться? Люди лиш покладуть на себе ярмо неволі. "Певно, ліпше, добродії, рятувати не голову й тіло, а душу й домогтися спокою й слави..." – сказала дівчина. Вона говорила, що піде крізь оточення до Кашкару, а, як треба, то й далі, аби сповістити про їх становище й повернутися з відповіддю, а, може, й з підмогою...

Скінчивши мову, Гульджемал висмикнула з кишені ножа, підтяла під корінь своє оксамитове, довге аж до п'ят волосся й покинула зібрання. Шейх, батько дівчини, і всі присутні були вражені її героїчною рішучістю. Аладжа-бек перший отямився й мовив: "Яка дівчина!... Її вустами промовляє сам Господь. Ця дівчина... ні, ця левиця зможе звільнити нас від ворога! Ворог волів до ранку почути нашу відповідь — я негайно сповіщу йому нашу відмову. Ліпше десять разів пожертвувати душею, аніж хоч раз голову схилити перед китайцем". Усі погодились:

* * *

Гульджемал була єдиною донькою шейха Іззета-Ати, тож уся його ласка призначалась їй, і вона зростала дуже пещеною. Батько їй все дозволяв. Сина в нього не було, тож дівчина прилучалася й до хлоп'ячого виховання, надто до освіти. Знала не лише турецьку, а й арабську та перську мови, любила читати напам'ять перські газелі. За три роки до події нашої померла її ненька, й тоді всі господарські клопоти лягли на неї. Гульджемал їздила верхи, стріляла з лука й рушниці. Вона була зовсім не схожа на тих, що не залишають порога свого дому, кволих кокеток, що ледве тримаються на ногах. Коли батько її виїздив на кінну прогулянку, Гульджемал теж сідала на коня й рушала слідом. Всі давали дорогу, навіть не сміючи глянути їй в обличчя. А коли б і глянули, нічого б не побачили, бо воно було прикрите.

Вона любила свою англійську рушницю. Це батько привіз їй з Бомбея, коли вертався з паломництва. Батько, що мрія про сина, заохочував це захоплення доньки, й поступово Гульджемал стала справжнім снайпером. Батько привіз їй ще бінокль та компас. Дівчина їх швидко освоїла. Кожен служник, навчений Гульджемал, бездоганно виконував свою роботу. Ясна річ, з огляду на значне батькове багатство багато-хто мріяв про Гульджемал, але тільки мріяв, розуміючи, що жених має нічим не поступатися наречений. За рекомендацією її тітки дехто зважувався робити в цьому напрямку якісь кроки. Але дівчина не поспішала погоджуватись.

Після того, що сталося в домі шейха Іззета-Ати, люд Учтурфана ще з більшим завзяттям взявся за оборонну працю. Сміливість і відвага Гульджемал-ханум стала прикладом для всіх і ніхто навіть не думав скорятися ворогу. Китайці ж продовжували натиск, обстрілювали з гармат місто та його укріплення. Але це не могло заподіяти особливої шкоди. Було зрозуміло, що їм не взяти Учтурфан, поки не скінчаться харчі. Тож іще жевріла надія на підмогу.

Незважаючи на батькові сльози Гульджемал-ханум готувалася до небезпечної мандрівки. Арслан-киз не раз протягом дня підіймалась на напівзруйнований мінарет

теккіє й вивчала становище ворога. Тут їй ставав у пригоді чудовий бінокль. Спостерігала, з якого боку більше дозорців. Вирішивши неодмінно дістатися до Кашгару й привести підмогу, не соромилася звертатися за порадами до провідника каравану – керван-баші, що перебував у місті, та до бувалих мандрівців – дервішів.

* * *

Окрім рушниці Гульджемал озброїлася також мечем та револьвером, приготувала коня, що звався Туркмен. На сьому ніч після високої наради дівчина запросила до теккіє декого з родичів і друзів, аби попрощатися. Дивно, але всі були ніби зачаровані рішучістю дівчини, тож навіть не плакали. Лише сльози Іззета-Ати поволі стікали з очей і ховалися в його білосніжній бороді. Опівночі Гульджемал, попрощавшись з жінками, вбралась у чоловічий одяг та обладунок.

Аладжа-бек та Гульджемал-ханум подалися до головної брами міста. Дорога від цієї брами вела не до Кашгару, а просто до китайців. Але дівчина вирішила вийти саме тут. Ніч була темна. Якраз до речі. Лишень під'їхали до брами, Аладжа-бек наказав привідчинити одне крило. Потім, обійнявши голову Туркмена, кілька разів поцілував її, сподіваючись, що, може, цій тварині вдасться врятувати дівчину від ворога. Гульджемал-ханум, передавши Аладжі-бекові записку й мовивши "О Боже!" рушила вперед. Крило брами знов міцно зачинилося.

Дещо віддалившись від брами, Арслан-киз оглянулася на міські мури. Праворуч битого шляху, що вів до китайців, за три кілометри від міста було величезне болото, що займало близько сотні гектарів. Серед цього болота була вузька стежина, якою однак можна було не лише пройти пішки, а й проїхати конем. Арслан-киз направила повіддя в бік болота.

Праворуч згаданої стежини вздовж арика чатувало чимало дозорців. І все ж основна увага ворога, як добре знала Арслан-киз, була прикута до протилежного боку, де відкривалися простори на Кашгар. Як пощастить пробратися крізь вороже оточення, доведеться кілометрів з двадцять огинати його, аби дістатися кашгарського шляху.

Гульджемал-ханум опинилася неподалік від болотяної стежки. Вона тихцем дійшла сюди. Біля стежини неодмінно мали бути декілька китайських бійців. Слід було або прокрастися непоміченою, або ж убити їх. Дівчина побачила обриси куреня дозорців. Поруч було двоє коней. Отже й дозорців двоє. Арслан-киз пильно стежила за ворогами. Китайці, посурмивши й пострілявши, сховались у своєму прихистку. Вони й не підозрювали, що палкі очі Гульджемал встигли належно вивчити їхнє становище. Знов запала тиша. Стало ще темніше. Та китайці не спали, дівчині довелося вбити їх, коли вони вийшли з куреня. Англійська куля прошила обох ворогів. Гульджемал скочила на Туркмена й помчала. Вранці вона вже була далеко від Учтурфана й ворожого оточення.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

* * *

У Кашгарі мусульмани блокували китайців, що перебували в Новому Місті. Китайці

не зважувались лишати Нове Місто, мусульмани не були спроможні взяти фортецю й остаточно прогнати ворога. Отак і жили, стежачи одне за одним й остерігаючись одне одного. Мусульман спиняли китайські гармати. Та ще більшою мірою хитрі базікання китайських проводирів. Ті лякали населення, мовляв з Китаю от-от надійде велике військо, та обіцяли всім, хто прихилиться до них, усілякі благоденства й привілеї, до того ж за допомогою грошей і щедрих дарунків переманювали на свій бік вчених та військових старшин Старого Міста. Мешканці Кашгару розділилися на дві партії – одна вважала за ліпше дружити з китайським військом і зносити його владу, друга заохочувала до взяття фортеці й вигнання китайців. На чолі першої партії був міський старшина Таштімур-бек та головний суддя. Позаяк основна влада в місті, а також військо і зброя були в руках Таштімур-бека, перша партія мала більшу силу й бездіяльно марнувала час.

Час подій нашої оповіді – це час Кокандського ханства, де правили хаджі. Коканду мав підкорятися й Кашгар. Тож кашгарський люд, вчинивши заколот, послав кокандському хаджі листа з проханням про допомогу. Відповідь з Коканда про те, що сам хаджа от-от прибуде з військом та гарматами, також стримували кашгарців від рішучого нападу на Нове Місто. Таштімур-бек і головний суддя, що прихилилися до китайських правителів, не схвалювали бунту кашгарців і отримували подарунки від китайців. Вже давно не було війни, та місто щодня, щогодини перебувало під страхом. Мусульмани, що перебували в Новому місті, боялися китайців. Китайці ж боялися мешканців Старого Міста.

Саме таким застала Кашгар Гульджемал-ханум. У неї був лист, підписаний її батьком та Аладжою-беком, для другого судді Нуреддіна-хаджи. Опинившись в місті вона відразу поспішила передати листа. Вона розповіла Нуреддіну-хаджи про становище в Учтурфані. Поважний добродій навіть не здогадався, що юний гість – дівчина. Було скликано раду, на яку з'явилося духовенство та інші впливові достойники. Гульджемал розповіла про скруту в Учтурфан. На зібранні з'ясувалося, що поки не буде взяте Нове Місто й кашгарці це розберуться з тутешніми китайцями, не вдасться послати бійців до Учтурфана. А напад на Нове Місто впливові добродії вважали недоцільним, поки не прибуде з Коканда сам хаджа зі своїм військом. Позаяк же на допомогу з Коканда сподівалися не раніше як за місяць або й сорок днів, стало ясно, що учтурфанці найближчим часом не дочекаються підтримки.

Гульджемал все ж не впадала у відчай і, не бажаючи коритися лихій долі, вирішила зустрітися з Таштімуром та головним суддею. Учтурфанського посланця згодився супроводжувати добродій Нуреддін. Головний суддя гостинно прийняв прибулих, але все ж не дав певної відповіді, посилаючись на складність становища. Тоді Аслан-киз подалась до Таштімур-бека. Це був високий гладкий здоровань. Він жодного ласкавого слова не сказав гостю з Учтурфана. Як і головний суддя, він вів мову про складність становища.

Пробувши в Кашгарі два дні, Гульджемал побачила, що тутешній люд не згуртований і навіть не прагне цього. Гульджемал вирішила неодмінно змусити

міського старшину Таштімур-бека виявити мужність або зганьбити його з тим, щоб у будь-якому разі підвладна йому зброя послужила мусульманам. Гульджемал, покладаючись на Бога, не втрачала мужності й розсудливості.

З розмов та відгуків на базарі вона зрозуміла, що очолити обіцяну військову допомогу кашгарцям має людина на ім'я Якуб-бек, на яку тут покладають велику надії. На базарі дівчина знайшла чоловіка на ймення Сарибаш Алі Бахадир, прихильника Якуб-бека, котрий, за його словами, зібрав уже сорок тисяч вояків, озброєних рушницями.

Без сумніву, у Якуб-бека є посланці, яких той направив до Кашгару, аби обнадіяти місцевий люд. Один з них – Сарибаш Алі Бахадир. Дізнавшись, що Сарибаш Алі Бахадир невдовзі повертається в місто Уш, дівчина вирішила через нього передати Якуб-бекові листа. Арслан-киз написала розлогого листа про становище в Учтерфані й Кашгарі, про хитрощі китайців, про те, що кашгарцям бракує відваги, аби поквитатися з ними, тож якби вдалося позбавити влади Таштімур-бека, це дало б змогу пришвидшити приготування до захоплення Нового Міста, а також прибуття допомоги в Кашгар.

Гульджемал міркувала, як ліпше використати місцеві сили й можливості ще до прибуття Якуб-бека. День у день становище гіршало. Адже китайці, захопивши Учтурфан, відправлять частину війська до Кашгару і тоді спільно з затаєним у Новому Місті ворогом зможуть накоїти лиха.

* * *

Якось увечері один із Таштімур-бекових прислужників запросив Арслан-киз на чай і всіляко догоджав гостеві. Він зопалу розповів, що за наказом Таштімур-бека не раз їздив у Нове Місто до китайського воєначальника, ось і минулого вечора привіз дарунки для бека. Неприкрита зрада Таштімур-бека змусила дівчину замислитися над своїм становищем. Згадалося, що повсякчас на базарі вона наштовхувалась на одного з бекових слуг, який отже стежив за нею. Це свідчило про нечувану нищість і підлість бека. Зваживши, що кінь її в бековій стайні, вона розлютилася від думки, що потрапила в пастку. Вранці вона знов звернулась до бека з рішучим проханням дати чітку відповідь щодо сприяння Учтурфану, але й цього разу не почула нічого певного.

Зрозумівши, що покладатися на міського старшину Таштімур-бека – річ марна, вона намірилася переконати місцевий люд у тім, що порятунок Учтурфана невіддільний від відродження Кашгару, з якого слід вигнати китайців, захопивши Нове Місто. Лише в рішучому подоланні ворога запорука змін на краще.

Була п'ятниця. На базарі й на вулицях людно. За традицією цього дня оживлялися лазні. Особливо завдяки жінкам. Гульджемал, убравшись і, як і належить джигіту, озброївшись мечем та пістолетами, пішла на базар. Після тривалої прогулянки, подалась в одну з найбільших та найрозкішніших лазень. Помітивши за собою слугу Таштімур-бека, рвучко обернувшись до нього і сказала передати панові, щоб прислав їй новий одяг, бо збирається в лазню. І Гульджемал увійшла в двері лазні. Побачивши таке, слуга й інші люди, не вірячи своїм очам, стояли ошалені, бо усі ж думали, що то

чоловік.

Прийшовши до тями, слуга метнувся сповістити про все господарю. Решта очевидців, повідомляючи, що до жіночої лазні зайшов чоловік, зібрали довкола себе юрбу. За пів години чутка поширилася по базарах і вразила не одну тисячу. Розлючені мусульмани оточили лазню. Але ніхто не зважувався на якісь дії. Пославши гінців, чекали на суддю й стражника... І от один за одним до лазні прибули судді, аксакали, навіть сам Таштімур-бек прискакав зі своїми озброєними служниками. Трохи порадившись, вирішили направити до дверей одного дідугана, щоб той викликав юнака. А в разі непослуху пригрозив найстрашнішою карою.

Юрба, мов бараняче стадо, товкалася й гула, мов бджолиний рій. Старий підійшов до дверей лазні й гучно промовив те, що йому доручили. За дверима залунали жіночі голоси: "В лазні немає чоловіків, сюди не заходив жоден чоловік... Хоч і сталася дивина... Зачекайте".

* * *

Арслан-киз, як тільки зайшла в двері, підперла їх грубим патином. Жінки злякалися, але побачивши, як чоловік роздягнувся і "перетворився" у дівчину, жінки ще більше здивувалися. Господиня лазні, як і всі, була вражена. Гульджемал звернулася до неї, і всі заспокоїлися.

Тим часом ззовні долинули схвильовані вигуки. Дівчина відправила господиню сказати усім, що в лазні нема чоловіків, що сталося непорозуміння. Разом з бабусею пішли ще декілька жінок. Здійнявся гармидер. Юрба ще більше розпалася. Ось до дверей підійшли Таштімур-бек з головним суддею. Їм сказали набратися терпіння.

В лазні всі жінки оточили Гульджемал. Все прояснила розповідь Арслан-киз. Вона, донька шейха Іззета-Ати в Учтурфана, відвернувши мешканців міста від підкорення ворогу, прибула до Кашгару за допомогою. Жінкам лестило, що серед них була така відважна патріотка.

Дівчина пояснювала жінкам, що не так і важко взяти Нове Місто й вигнати ворога з Кашгару, тим часом міський старшина Таштімур-бек, зрадивши віру й свій народ, злигався з ворогом. Мусульманки були вкрай зворушені почутим. Всі питали Арслан-киз, що діяти. Обіцяли зібрати своїх братів і піти спільно з ними на ворога. Врешті Арслан-киз, утворивши військовий жіночий загін, вийшла разом з ним з лазні. Арслан-киз скочила на кам'яний мур і постала перед юрбою, що зібралася на майдані. Вона пройшлася муром, стала над дверима лазні і сказала, що є донькою Іззета-Ати. Слова дівчини передавалися з вуст в уста, з базару на базар і збуджували бентегу. Тим часом на знак Гульджемал відчинилися двері лазні й жінки, що виходили, гучно промовляли: "Годі вже... Ця невинна, відважна дівчина-левиця – божя ласка для нас".

Дівчина говорила, що слід вигнати ворога: "Може, хтось з вас і боїться тиранів, але сміливців значно більше. Ось ці жінки ладні піти на ворога й захищати вас". Тим часом з дверей лазні її літня господиня передала Арслан-киз червоний прапор, на якому був напис "Аллах". І прапор, і відвага дівчини справили неабияке враження на людей, запалили віру в їхніх серцях.

Дівчина розповіла про продажного Таштімур-бека, що зрадив і віру, й народ, і його слугу Ахмеда – посередника у зраді. Всі були вражені словами дівчини, надто Таштімур-бек. Він аж сполотнів. Дехто накинувся на Ахмеда. Маючи неабиякий вплив на людей, Арслан-киз наказала всім після п'ятничної молитви повернутися на майдан на конях і при зброї. Дівчина запропонували створити військову раду. Всі визнали пропозицію слушною і одностайно погодились. Люди розходилися в піднесеному стані. Ні в кого не було жодного сумніву в перемозі.

За наказом Сулейман-бека й Арслан-киз усе майно Таштімур-бека було конфісковане й передане в казну. У Нове Місто до китайського чиновника було відправлено посланця з листом, у якому містилася вимога добровільно здатися до ранку. Довкола нової міської фортеці було призначено чергувати пішим і кінним дозорцям, яким належало всіх підозрюваних приводити до міського старшини.

Після п'ятничної молитви озброєні люди вийшли на базари й майдани. Місто сповнилося вояками. Ввіривши правління Сулейман-беку, Арслан-киз взялася до конкретних військових справ. З кожного району міста було взято сто піших або кінних воїнів. Над кожною сотнею було призначено сотника. До вечора було зорганізоване двадцятитисячне військо.

Рано-вранці з кашгарських воріт почали виходити вояки. Тільки-но китайці зауважили рух мусульман, одразу ж почали палити з гармат. Але цілі були недосяжні й ніхто не постраждав. Разом з військом були Сулейман-бек та Арслан-киз. Хоробрі слова дівчини, відвага й патріотизм, що променилися в її очах і осявали всіх, перетворили бійців на військо левів. Напад на ворога цілком заповнив їхні думки. Тим часом з боку Нового Міста на коні примчав посланець: ворог передав, що не думає здаватися.

Бійці розділилися на дві колони, більшу на чолі з Сулейман-беком і трохи меншу на чолі з Бахадиром Бінбашою, і рушили до визначених теренів Нового Міста. Арслан-киз приєдналася до меншої колони, де сподівалась принести більшу користь: малий загін мав намір увірватися з менш захищеного боку.

Бійці Сулеймана з драбинами й повними землі мішками швидко дісталися рову, що оточував твердиню китайців. А ті, що лишилися позаду, стріляли по ворогах, що були на високому мурі. Нападники швидко закидали рів мішками й, опинившись біля підніжжя фортеці, прилаштували драбини. Полізли вгору. Дехто поранений падав додолу, дехто щасливо здійсмався й скидав додолу ворога. Китайці завзято оборонялися, точилася запекла боротьба... Мусульманські вояки спустились у фортецю і відчинили одну з брам. Це дало змогу їхнім силам увірватися всередину. Ворог швидко відходив ліворуч... Значна частина ворожого війська при атаці Сулейман-бека охороняла протилежний бік муру, зрештою там лишилось небагато вартових. Арслан-киз та ще декілька бійців прокралися через сад до стіни й дівчина на очах у всіх зі своєї англійської рушниці вбила чотирьох китайців. Враз бійці Бахадира Бінбаші, мов леви, здійнялися на мур і за лічені хвилини вже були у фортеці.

Стало зрозуміло, що мусульмани перемогли. В одній з казарм було зачинено китайського полководця та ворожих бійців. Сулейман-бек вирішив змилюватися і, якщо

вони згодяться здатися, обеззброїти й відпустити. З цією звісткою до дверей казарми був направлений посланець. Але раптом китайці підпалили порохові склади й висадили себе. Програвши бій, вони наклали на себе руки. Ще до вечора Нове Місто було взяте. Звичайно, не обійшлося без жертв, але в таких випадках без них не буває.

Оволодівши Новим Містом, Сулейман-бек і Арслан-киз вирішили якнайшвидше спорядити й направити військо на підмогу Учтурфану. Після ретельної дводенної підготовки Гульджемал разом з великим загоном вирушила з Кашгару. Як тільки надійшла звістка про те, що мусульмани оволоділи Новим Містом, а тепер прямують на Учтурфан, китайці зняли облогу й відступили. Почалося відновлення ханства.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу